

ลูกท่านหลานเธอ

รัชกาลที่ ๔

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ผู้เขียน: ส.ศิริรักษ์

ชื่อบทความ: ลูกท่านหลานเธอ

รัชกาลที่ ๙

(THE CHILDREN OF H.M. KING RAMAIV)

ที่มา: ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ ๑๒ (กันยายน ๒๕๓๔) : ๑๓๘-๑๔๒

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 และสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี
(ภาพถ่ายเส้น ฝีมือชาวยุโรป)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ลูกท่านหลานเธอ

รัชกาลที่ ๔

(THE CHILDREN OF H.M. KING RAMAIV)

ส.ศิริรักษ์

เมื่อพระพุทธเจ้าหลวง ปฐมหาราชยังทรงเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธออยู่ในรัชกาลที่ ๔ นั้น ครั้นพระชนมายุได้ ๑๔ พรรษา ก็มีพระธิดาแล้ว กับ ม.ร.ว.แช่ม บัญญู ซึ่งเป็นพระพี่เลี้ยงและแก่กว่าพระองค์ท่านมาก

เวลานั้น พระธิดาย่อมทรงราชสกุลเป็นเพียงหม่อมเจ้า มีคนอุ้มขึ้นถวาย พระเจ้าอยู่หัวโดยไม่กราบทูลว่าลูกใคร ในหลวงทรงเพ่งพินิจอยู่นาน แล้วรับสั่งว่า

“ลูกพ่อ หลานแม่เพย” (คือ พระนางเจ้ารำเพยภมราภิรมย์ ซึ่งต่อมาได้ทรงรับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินีพันปีหลวงในรัชกาลที่ ๕)

เล่ากันอย่างกระซิบ ๆ ว่า กริ้วคุณแช่ม ทรงหาว่าไปสอนลูกท่าน หรือปล้ำลูกท่าน ซึ่งควรจะทรงพรหมจรรย์ให้นานกว่านั้น แล้วจึงค่อยมีหม่อมห้าม

ต่อมาสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอทรงผูกสมัครักใคร่กับ คุณแพ บุนนาค ธิดา-เจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ (วร) หลานสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ชุ่ม) ในหลวงพอพระราชหฤทัย โปรดให้คุณแก้วไปสูขอมมาพระราชทานเป็นสะใภ้หลวง ไม่ใช่เพราะ ทั้งคู่รักกันเท่านั้น หากเพราะความเหมาะสมทางสกุลรฐชาติ และเหตุผลทางการเมือง รวมอยู่ด้วย

พระธิดาที่ประสูติแต่คุณแพในรัชกาลที่ ๔ ก็เป็น หม่อมเจ้าหนู เช่นกัน หากเป็นที่โปรดปรานอย่างพิเศษ ทั้งต่อมาในรัชกาลที่ ๕ ยังพระราชทานนามเป็น พระองค์เจ้าศรีวิไลลักษณ์ และทรงกรมเป็น กรมขุนสุพรรณภาควดี โปรดให้เป็นผู้นำเจ้านายลูกเธอทั้งหมดในรัชกาลที่ ๕ เมื่อสิ้นพระชนม์ ทรงพระบัญชาชาวพระราชทานเป็นกรณีพิเศษ

สำหรับ ม.ร.ว.แช่ม นั้น ถึงจะอยู่ในราชสกุลก็เป็นตระกูลที่มีโทษ เพราะกรมหลวง-รักษรรณเรศ ต้นตระกูลถูกถอดเป็นหม่อมไกรสร และถูกประหารชีวิตในรัชกาลที่ ๓ และแม้ในรัชกาลที่ ๕ พระธิดาองค์แรก จะได้รับราชสกุลยศเป็นพระองค์เจ้าผ่องตามเกณฑ์ ก็หาไม่พระนามอย่างโก้หรูไม่ทั้งยังไม่โปรดเอามาก ๆ อีกด้วย

เล่ากันว่า เมื่อโปรดให้เจ้านายและขุนนางยื่นใฝ่นั้น พระองค์หญิงผ่อง ยังคงทรงถือดี ประทับกับพี่น คอยเฝ้ารับทางเสด็จพระราชดำเนิน เป็นเหตุให้กริ้ว จนทรงจิก-

ไม่ว่าการณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระเมาสีเพื่อให้ทรงยินดีขึ้นดังคนอื่น ๆ ดังนี้เป็นต้น หากพระองค์ผองกลับมีพระชนม์ยืนเสด็จดำรงชีวิตอยู่กว่า ๗๐ พรรษา มาสิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๗ นี้เอง

สมเด็จพระปิยมหาราช ทรงเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์ใหญ่ในรัชกาลที่ ๔ ซึ่งเมื่อเสวยราชย์แล้ว กรมพระนเรศวรฤทธิ์ ทรงเป็นพระเจ้าลูกยาเธอองค์ใหญ่ พระองค์ - ท่านกับ เจ้าจอมมารดากลิ่น นั้น พุดกันอย่างชาวบ้านก็ว่า ท่านลูกคนแม่คน จึงรักใคร่ และสนิทสนมกันมาก แม้ในกรมจะไม่ทรงเจริญรุ่งเรืองมากนักในทางยศศักดิ์ แต่พระโอรสของท่านก็เปรี๊ยะปราดหน้าหน้าชนชั้นสูงแทบทั้งหมด ตั้งแต่รัชกาลที่ ๕ จนสิ้นสมัยราชาธิปไตย หม่อมเจ้ากรมนี้ได้เป็นเสนาบดี และได้เลื่อนขึ้นเป็นพระองค์เจ้าถึง ๒ องค์ ยัง ม.จ.สิทธิพร กฤดากร ก็ทรงมีชื่อเสียงเกียรติคุณแผ่ไปถึงชาวไร่ชาวนาและนานาประเทศด้วย

หม่อมเจ้าเหล่านี้ล้วนรักใคร่ และเชื่อฟังคุณย่าของท่านกันทั้งสิ้น เช่นเมื่อ ม.จ.สิทธิพร ทรงออกจากราชการมาเป็นเกษตรกรในรัชกาลที่ ๖ นั้น โปรดทดลองการเลี้ยงสุกรด้วย นับเป็นเจ้านายองค์แรกและคนไทยคนแรกที่ทำกราด้านนี้ หากเจ้าจอมมารดากลิ่นท่านเคร่งครัดทางด้านพระพุทธศาสนา แย้งว่าอาชีพดังกล่าวไม่เป็นสัมมาอาชีพะ ท่านสิทธิพรก็ต้องระงับงานด้านนี้ จนท่านเจ้าจอมมารดาถึงอสัญกรรมไปแล้ว จึงทรงเริ่มงานด้านนี้ได้

แม้กระนั้น สมเด็จพระพันวัสสา อัยยิกาเจ้า ก็ไม่พอพระราชหฤทัย หากไม่มีพระราชกระแสไปห้ามปราม ท่านจึงทรงบุกเบิกงานด้านนี้จนสำเร็จ

ในกรมกับเจ้าจอมมารดาของท่านรักใคร่กันอย่างใกล้ชิด จนเรียกได้ว่า ตายจากไปไล่ ๆ กัน ตั้งโกศไว้คู่กันที่วังถนนพระอาทิตย์

สมเด็จพระบรมพระยาดำรงราชานุภาพกับเจ้าจอมมารดาของท่านก็รักใคร่สนิทสนมกันมาก หากเจ้าจอมมารดาชุ่ม ของสมเด็จพระยาดำรงฯ ถึงอสัญกรรมไปก่อนแต่ในรัชกาลที่ ๖ ในกรมเสียพระทัยยิ่งนัก เจ้าจอมมารดากลิ่นจึงไปปลอบว่า ถ้าในกรมต้องพระประสงค์ ท่านจะเป็นแม่แทนให้ ในกรมพอพระทัยมาก จึงถือเอาเจ้าจอมมารดากลิ่นเป็นดังมารดาท่าน แม้จะตรัสเรียกท่านว่าคุณแม่ มาแต่ไหนแต่ไรแล้วก็ตาม

ครั้งเจ้าจอมมารดากลิ่นล่วงลับไปอีกท่านหนึ่งในรัชกาลที่ ๗ สมเด็จพระยาดำรงฯ ก็เลยไปทรงขอให้ท้าววรจันทร์ (เจ้าจอมมารดาวาด) เป็นมารดาแทน แสดงว่าต้องพระประสงค์จะมีแม่ แม้พระชนม์จะเข้าเขต ๗๐ แล้วก็ตาม นับได้ว่าการมีแม่เป็น **สิ่งประเสริฐสุดของมนุษย์อย่างหนึ่ง**

แต่น่าเสียดายที่คนรุ่นใหม่เป็นอันมากไม่เห็นคุณค่าของแม่ แม่แม่บังเกิดเกล้ายังไม่สนใจจะเหลียวแล นำสงสารที่ไม่เห็นโทษทัณฑ์ของการเนรคุณ ผู้ที่มีพระคุณอย่างที่สุด

ได้เคยเขียนไว้ก่อนหน้านี้แล้วว่า สมเด็จพระยาดำรงฯ ทรงอยู่ในโอวาทท่านเจ้าจอมมารดาอย่างไร พิเคราะห์ดูจะเห็นได้ว่าเจ้าจอมมารดาชุ่มเป็นคนที่อ่อนน้อม

ไม่ว่ากรณิดูๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

แข็งใน คือสุภาพราบเรียบและรู้จักเอาใจลูก โดยไม่เข้าไปก้าวก่ายในหน้าที่การงานของลูก แต่ก็มีจุดยืนทางจริยธรรมที่มั่นคง ข้างสมเด็จพระยาตำราฯ ก็ทรงวางใจมารดา มอบการรั้งการวังไว้ในอำนาจท่านอย่างสิทธิ์ขาด

เมื่อตอนท่านเจ็บหนักครั้งสุดท้ายแพทย์ถวายความเห็นว่าจะต้องฉีดยา เจ้าจอมมารดา ซึ่งรังเกียจและกลัวเข็มฉีดยายิ่งนัก หากสมเด็จพระยาตำราฯ ก็ทรงวางใจมารดา ขอชีวิต ก็จะสละให้

นี่ก็สมด้วยคาถาใน ธรรมเนียมเมตตาสสูตร ที่ว่า มารดาร์กลูกในครรภ์คนเดียวยอมพร่าชีวิตให้ นั่นเอง

ม.จ.จุลดิศ ดิศกุล ทรงเป็นโอรสองค์โตของสมเด็จพระยาตำราฯ คุณย่ารักใคร่ยิ่งนัก ท่านบอกว่า “รักน้อยกว่าลูกคนเดียว” เมื่อตอนท่านเจ็บหนักจนสิ้น แม้ท่านจุลดิศจะเป็นหนุ่มใหญ่แล้ว ก็เข้าไปบรรทมด้วยในมุ้งเดียวกันกับคุณย่า เป็นเหตุให้ท่านป्लीมเปรมมาก ส่วนผู้ที่ดูแลรักษาพยาบาลท่านอย่างใกล้ชิด คือ หม่อมเจ้าหญิง-จงจิตรถนอม ดิศกุล พระธิดาองค์ใหญ่ของสมเด็จพระยาตำราฯ

คุณท้าววรจันทร์ ก็มีพระโอรสองค์เดียวคือ กรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดา แต่แม่ลูกคู่นี้ท่านไม่ค่อยจะลงรอยกัน แม้จะรักกัน หากดูจะไม่เข้าใจกันและกัน สันนิษฐานได้ว่า คุณท้าวท่านเป็นคนแรง เป็นคนเก่ง และเป็นนักบริหาร ตำแหน่งของท่านนั้นเรียกได้ว่าเป็นเสนาบดีของฝ่ายใน ควบคุมพวกผู้หญิงภายในพระราชสำนักทั้งหมดในรัชกาลที่ ๕ ทั้งท่านยังเป็นศิลปิน ร่ำละครงามอีกด้วย แต่ความข้อหลังนี้ เจ้าจอมมารดาซุ่มก็เป็น

โอรสองค์ใหญ่ของในกรมคือ ม.จ.ธานีวัตติ โสณกุล ซึ่งต่อมาได้เป็นพระองค์เจ้า และทรงกรมเป็น กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ในรัชกาลปัจจุบัน คุณย่าของท่านไปเลี้ยงไว้ในพระบรมมหาราชวังจนสองท่านนี้รักใคร่สนิทสนมกันยิ่งนักจนเจ้านายตรีสลับ ม.จ.ธานีว่า “หางท้าววรจันทร์” เพราะท่านตามคุณย่าของท่านไปในที่ทุกหนแห่ง

คราวหนึ่ง สมเด็จพระพันวัสสา จะประสูติสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ ณ พระตำหนักในวังหลวง คุณท้าวต้องเข้าเฝ้าตามตำแหน่ง หม่อมเจ้าหลานชายก็ตามเข้าไปด้วย จนทอดพระเนตรเห็น ตรีสลับเอาว่า “เข้ามาทำไม กงการอะไรของตัว”

เมื่อเสด็จออกไปเรียนอังกฤษ ม.จ.ธานีก็รีบกลับเมืองไทย โดยไม่ยอมทนศึกษาต่อที่ฝรั่งเศส เพราะคิดถึงคุณย่า ออกไปรับราชการที่อยุธยา คุณย่าก็ไปอยู่เรือนแพด้วยกัน คุณย่าอยู่ด้วยที่วังกับหลานองค์โตของท่านทุกแห่ง จนถึงอสัญกรรมล่วงลับไปในรัชกาลที่ ๘ นี้เอง

ในกรณี เจ้าคุณจอมมารดาสำลี กับ สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมมาลมารศรี พระอัครราชเทวี นั้น ไม่ใช่เป็นลูกคนเดียวของแม่อย่างทีกล่าวมาแล้ว เพราะท่านมีพระเชษฐภคินี หากสิ้นพระชนม์ไปเสียแต่เยาว์พระชันษา และทรงมีพระชนิษฐา ทรงเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สวณไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระนามว่า พระองค์เจ้าภาพรประภา ในรัชกาลที่ ๗ ได้ทรงกรมเป็น กรมหลวงทิพยรัตนกิริฎกุลินี

สังเกตได้ว่าเจ้าคุณจอมมารดาจะตั้งแง่กับพระราชเทวี พระธิดาของท่านเป็นพิเศษ เพราะท่านถือตัวว่าท่านอยู่ในสกุลขุนนาง ไม่ยอมลงให้ลูกสาวท่านที่เป็นมเหสี หากท่านไปรักใคร่ กรมหลวงทิพยรัตน์ฯ ซึ่งก็ทรงดำรงตำแหน่งเสด็จอริยดีฝ่ายใน ในรัชกาลที่ ๕

สมเด็จพระปิตุจฉา กับพระชนินุชฎา นั้น ทรงรักใคร่ปรองดองกันมาก สมเด็จถึงกับรับสั่งกับพระราชโอรส (สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต) และราชธิดา (สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์) ว่า “แม่มีลูก ๒ คน และรักทั้ง ๒ คน ดังแก้วตาซ้ายขวา แต่แม่มีน้องคนเดียว ถ้ารักแม่ให้รักหน้าไว้มาก ๆ”

กรมหลวงทิพยรัตน์ฯ ดำรงพระชนม์อยู่กว่า ๙๐ พรรษา ภายหลังเสด็จไปประทับกับ พระองค์เจ้าจุมพฏพงษ์บริพัตร กรมหมื่นนครสวรรค์ศักดิ์พินิต และ ม.ร.ว.พันธุ์ทิพย์ บริพัตร ที่วังสวนผักกาด เมื่อสิ้นพระชนม์ในรัชกาลนี้ ได้ตั้งพระศพที่วังนั้น

โดยที่เสด็จกรมหลวงไม่ทรงมีพระราชโอรส พระราชธิดา จึงทรงเกรงพระทัยในกรมนครสวรรค์ฯ ซึ่งไม่ได้เป็นพระราชนัดดาโดยตรงของพระองค์ท่าน เมื่อประจวบครั้งสุดท้าย ทรงปรารภว่า จะตั้งพระศพที่ไหนดี

ม.จ.จงจิตรถนอม ดิศกุล จึงทูลในกรมนครสวรรค์ฯ ให้ไปกราบทูลให้เสด็จกรมหลวงทรงคลายพระวิตกกกว่าจะตั้งพระโกศที่วังสวนผักกาด ทั้งนี้ ก็เพราะ ม.ร.ว.พันธุ์ทิพย์ ก็รักใคร่เสด็จย่าพระองค์นี้เป็นอย่างยิ่งอยู่แล้ว

ที่จริงทั้งในกรมนครสวรรค์ฯ และคุณหญิงพันธุ์ทิพย์ ท่านเป็นเหลนรัชกาลที่ ๔ ซึ่งเกินขอบเขตของหัวข้อเรื่องนี้ไปแล้ว

เจ้าคุณพระประยูรวงศ์
(แพ บุนนาค)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับกรมขุนสุพรรณภาควดีเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ (พระองค์เจ้าศรีวิไลลักษณ์) ของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรฤทธิ

สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาจักร์ทรงราชานุภาพ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

(จากซ้าย) หม่อมเจ้าพร้อมเพราพรรณ (คิศจุล) วุฒิชัย, เจ้าจอมมารคาชุ่ม พระสนมเอกในรัชกาลที่ 4,
หม่อมเจ้าสรพสมบูรณ์ คิศจุล, หม่อมเจ้าจงจิตรถนอม คิศจุล

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้